

УДК 1: 36

**ПОСТКОРОНАВІРУСНИЙ СВІТ:
КРИЗИС В НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА МРІЇ
ПРО «СУСПІЛЬСТВО СПОЖИВАННЯ»****POSTCORONAVIRUS WORLD:
CRISIS IN NATIONAL SECURITY AND DREAMS
OF «CONSUMER SOCIETY»****Владленова І. В.,**

доктор філософських наук, доцент, професор
кафедри філософії, Національний технічний
університет «Харківський політехнічний інститут»
(Харьков, Україна),
e-mail: vladlenova@email.ua,
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6958-7183>

Vladlenova I. V.,

Doctor of Sciences, Docent, Professor, National
Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»
(Kharkiv, Ukraine),
e-mail: vladlenova@email.ua,
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6958-7183>

Метою статті є вивчення нових реалій, спричинених пандемією, з використанням філософського аналізу. Коронавірусна пандемія вважається найбільшим викликом сучасності. Нові реалії життя змінюють соціальні структури, релігійні установи, систему освіти. Перехід до дистанційної роботи, освіти, цифрових послуг трансформує наше уявлення про комунікацію та передачу знання. Соціальне дистанціювання прискорює розробку нових засобів спілкування та нових технологій, які людство буде використовувати й після пандемії. Отримали імпульс медицина та біотехнологія. Але карантин та зменшення попиту на товари приводить до економічної кризи, від якої страждають також бідні країни. Активізуються політичні протистояння, які націлені на національну безпеку: в цих умовах розповсюджується популізм, марксистка ідеологія «рівності» та неприязнь до багатих. Формується небезпечне поле дезінформації, в якому циркулюють конспірологічні теорії, які створюють паніку і сіють недовіру.

Ключові слова: посткоронавірусне майбутнє, чорний лебідь, суспільство, дезінформація, коронавірусна пандемія.

The purpose of the article: to study the new realities caused by the pandemic using philosophical analysis. The coronavirus pandemic is considered to be the greatest challenge of our time, new realities of life are changing social structures, religious institutions, the education system. Distance work, education, digital services transform our perception of communication and knowledge transfer. Social distancing accelerates the development of new means of communication and new technologies that humanity will use after the pandemic, given impetus to the development of medicine, biotechnology. But quarantine and declining demand for goods are leading to an economic crisis that also affects poor countries. Political confrontations aimed at national security are intensifying: in these conditions, populism, the Marxist ideology of "equality" and hostility to the rich are spreading. A dangerous field of misinformation is formed, in which conspiracy theories circulate, which create panic and sow distrust.

Keywords: post-Covid-19 future, black swan, society, misinformation, coronavirus pandemic.

Коронавірусна пандемія вважається найбільшим викликом, з яким людство зіткнулося після Другої світової війни. Розгортаються філософські дискусії стосовно моральної проблематики навколо пандемії, проблеми рівності, бідності, глобалізації, впливи на маркетинг, соціальну відповідальність, пошук історичних аспектів, тощо. До пандемії увагу привертала проблема зростання людського населення, відновлювана енергетика, споживання, землекористування, дефіцит водних ресурсів, забруднення на-

вколишнього середовища, технології, які є рушійними силами глобальних змін, демографія, тощо. Проблема розповсюдження смертоносного вірусу широко не обговорювалася, і тому з'явилася начебто зненацька, як чорний лебідь Н. Талеба. Але сам філософ доречно заперечує це: вірусна пандемія не є чорним лебідем, бо є цілком передбачуваною. Чорний лебідь – це події, які ми не бажаємо визнавати, начебто вони зовсім не існують [7]. Про вірусну епідемію знято багато художніх фільмів, а відомий філантроп Біл Гейц намагався привернути увагу громадськості проблеми вірусної епідемії.

Чорний лебідь – це рідкі, процеси, які важко передбачити, вони виходять за межі нормальних очікувань. «Чорний лебідь» також використовується в якості символу того, що невідомо, абстрактно і абсолютно не конкретно. Чорний лебідь має три якості: непередбачуваність, наявність серйозних наслідків, ретроспективна з'ясовність. Тобто пандемія не є чорним лебідем. Нам потрібен інший символ, який ми називаємо «чорношійм лебідем» – це такі події, які є передбачуваними, мають серйозні наслідки, але ми не визнаємо їх як велику проблему. Епідемії та пандемії завжди супроводжували історію людства. Події, до яких приводять епідемії мають глобальний вплив, вони слугують катализатором соціальної трансформації, яка передбачає кардинальні зміни в суспільстві, охоплюючи широке коло інституціональних, наукових, культурних змін. Вони створюють такі умови, при яких складно знайти баланс між жорсткими мірами карантину, контролем та правами людини, суверенітетом та безпекою. Баланс сил стає хитким, і нам важко передбачити наслідки – що переможе: міцний державний капіталізм, радикальний державний соціалізм, комуністичні ідеї чи глобальне співтовариство, яке побудоване на взаємодопомозі?

Пандемія знову розхитує американо-китайське протистояння, яке набуло нового забарвлення. Нові реалії життя змінюють релігійні установи, систему звичаїв та обрядів. Перехід до дистанційної роботи, освіти, цифрових послуг трансформує наше уявлення про комунікацію та передачу знання. Соціальне дистанціювання прискорює розробку нових засобів спілкування, розширення масштабів простору та часу та нових технологій, які людство буде використовувати й після пандемії, тобто відскоку назад вже не буде. Споживачі менше купують товарів, віддають перевагу продуктам, які потрібні для спокою та захисту, для харчування, стає менше розваг та подорожей. Суспільство споживання завмерло в очікуванні грози. Антиглобалісти та марксистки, комуністи активно розповсюджують цінності відмови бід багатства, неприязнь до багатих та суспільства споживання. Але чим більше ми споживаємо, тим швидше росте економіка – це саме обумовлено тим, що ми купуємо товари та є попит та конкуренція. Найбільшого удару зазнають саме бідні країни. Зменшується попит на сировину із країн, що розвиваються та матеріальна допомога у формі інвестицій.

Ж. Бодрийяр, який так і не зміг дистанціюватися від марксисту, в роботі «Суспільство споживан-

ня» намагається піддати критиці капіталістичний уклад життя [2]. Але в споживанні, яке виходить за межі боротьби за фізичне виживання головне знайти баланс: воно може бути націлено на пошуки індивідуальності, щоб не зливатися з натовпом, мати можливість відпочивати, мандрувати, читати, мати доступ до різних джерел інформації – що взагалі недоступно в суспільствах «рівних», комуністичних, тоталітарних, тощо. Наприклад, Північна Корея, яка за визначенням Бодрийяра не є суспільством споживання, «вирівнює» людей, робить їх сірими, в однаковій одежі, з однаковим мисленням, з однаковим побутом. В «суспільстві споживання» навпаки, люди можуть виявити свою індивідуальність, одягати різнобарвну одягу, мати можливість із купи товарів вибрати саме те, що подобається тобі найбільше, и не буде дублювати те, що має твоїх сусід. Індивідуальне споживання відображає та демонструє не тільки соціальний статус, але ж й особливості індивідуального образу життя. І як тільки ми будемо переміщуватися зі шкали: капіталізм-комунізм (в тій формі, в якій він був побудований на практиці), ми маємо все менше вибору та менше індивідуальних відмінностей, в тому числі, в мисленні, яке буде перебувати під впливом агресивної пропаганди, без права голосу та вибору. Споживання також формує мотивацію, яка є рушійною силою економічної діяльності.

Намагаючи знайти якомога більше недоліків в капіталістичному суспільстві Ж. Бодрийяр формулює символічну парадигму, в якій пояснює, що товари купуються за знаковою, а не за їх споживчою вартістю, і що феномен знакової вартості став важливою складовою товару в суспільстві споживання [3; 4]. Інший дослідник Р. Барт в роботі «Міф сьогодні» досліджує символічну систему, проявом якої є міф, втілений в мові, кіно, музиці, культурі, тощо [10]. Він розділяє міф буржуазний та міф комуністичний, які відрізняються так само, як їхні політичні системи. Комуністичні міфи не зачіпають великої області звичайних людських відносин, повсякденне життя їм недоступне. Вони бідні за своєю природою, не можуть розмножуватися, оскільки робляться на замовлення з обмеженими, тимчасовими цілями і створюються з великими труднощами. За Бартом, у них немає головного – вигадки. У будь-якому лівому міфі є якась натягнутість, буквральність, відчувається присмак гасла – такий міф безплідний. Ця недосконалість, на думку Р. Барта, обумовлена природою «лівих сил», бо це мова ж пригноблених, вона завжди бідна, монотонна, а у пригноблених є тільки одна мова – їх дії; метамова для пригноблених – розкіш, яка їм недоступна. Пригадаємо лозунги та вислови Радянського союзу: виб'ємо куркулів, знищимо капіталістів, збирайте металобрухт, проти колоніального рабства, за Батьківщину, за Сталіна, ворог народу. Лозунги, плакати, кіно, музика – все дійсно бідне, просте, немає різноманітності, з часом міф не знаходить нових форм прояву, ця тенденція простежується в сучасних комуністичних течіях – ті самі лозунги, ті самі міфи, ті самі герої. Буржуазні міфи, за Р. Бартом, вгдодані, блискучі за формою, експансивні, балакучі і здатні породжувати все нові і

нові міфи. Вони охоплюють всі сфери життя: правосуддя, мораль, естетику, дипломатію, домашнє господарство, літературу, видовища. Але чим простіша форма, тим вона агресивніша. Бодрийяр активно використовує марксистську критику товарного виробництва, яка спричиняє різні форми відчуження, домінування та експлуатації, спричинені капіталізмом. При порівнянні двох систем: капіталістичної та радянської ми бачимо, що саме в радянській системі менше свободи, більше примусу: обов'язкова праця в колгоспі, трудові табори, низький рівень життя. Чи не є це формою експлуатації? Але ж Бодрийяр звинувачує саме капіталізм в тому, що він контролює і панує в суспільному житті, грабує людей, їх свободу, творчість, час та людські можливості. Бодрийяр застосовує витончену семіологічну теорію знаку, щоб описати, як товари, засоби масової інформації та технології створюють всевітлюючі та фантазії, в яких переважають споживчі цінності [1]. Він мандрував країнами Західної Європи та Америки, шукаючи негативні тенденції в західних суспільствах, та ніколи не жив в Північній Кореї та Радянському союзу [16]. Бодрийяр шукає свій ідеал в первісному суспільстві, яке є для нього агломератом ідеї рівності, антикапіталізму, антиглобалізму та розповідей про райське життя колись в лісі, що підвідомо присутнє в марксистській ідеології, від якої Бодрийяр намагається дистанціюватися. Його робота «Символічний обмін та смерть» постулює ідею про те, що капітал симулятивною моделлю, а дар є джерело і сама сутність влади [5]. Він проти глобалізації, бо глобалізація, для нього – це насамперед ринок, поглиблення обмінів і всілякої продукції, вічний потік грошей. Він чекає на неоднорідні, антагоністичні сили, які будуть силою опору глобалізації, навіть тероризм він пояснює проявом опору проти нав'язування глобалізації, яка начебто знищує унікальність. Прояви тероризму для Бодрийяра актуалізуються на тлі «зіткнення цивілізацій», це антропологічне протистояння між недиференційованою універсальною культурою та всім іншим, що в будь-якій галузі зберігає якість невідмінної альтернативності [2; 3]. Його мислення заплуталося в протиріччях, бо опір глобалізації силами тероризму – не найкраща ідея. А Сокол зазначає, що Бодрийяра притаманні логічні помилки, а також використання наукових термінів поза їх контекстом без належної уваги до їх значень: «сприймаються вони як метафори, чи ні, вони можуть лише створити видимість глибини банальним міркувань про соціологію та історію. Крім того, наукова термінологія змішується з легко використовуваною ненауковою термінологією. В кінцевому рахунку, виникає питання, що залишиться від думки Бодрийяра, якщо стерти весь її словесний глянець, який її покриває [6]. Бодрийяра вражало нагромадження, достаток предметів в містах: у гурток зібрані церква, тенісні корти, елегантні магазинчики, бібліотека [2]. З цим нагромадженням Бодрийяр не бачить очевидних речей: благоустрій міста, комфорт, налагоджена інфраструктура. В 21 столітті також спостерігаються тенденції до мінімалізму, який характеризується лаконічністю виразних засобів, простотою, точністю і ясністю ком-

позиції. В таких умовах стають популярними меблі на кшталт Ікеї, пофарбовані білою краскою стіни. Це відображується в інтер'єр, речах, із мінімумом деталей, оздоблень, прикрас, хутра. Накопичення речей відбувається найчастіше із-зі бідності, не обласшованості та намаганні продемонструвати свій заможний статус. Наприклад, у радянських людей статусними речами були: хрусталь, фарфор, якими заповнювали прозорі (щоб було видно) буфет. Символізм статусності речей зникає разом з зростанням прошарку середнього класу, наприклад, в Канаді чи Швеції важко виявити соціальний клас саме за речами: авто, одяг, тощо, тому що немає потреби в демонстрації свого матеріального положення та статусу. З іншої сторони, пострадянські люди, які збагатилися після розпаду Радянського союзу схильні до накопичення речей, які вважають статусними (палаца, годинники, охорона, золоті унітази, тощо), що є культурним проявом та наслідком побудованої олігархічної системи. Виклик надмірному споживанню йде також від фінансової кризи 2008 р., саме тоді формувалася культурний наратив, який маніфестує принцип економії споживання, критику «світу надмірного», пропануючи етику мінімалізму, екополітики, використання вживаних речей. Зсув фетишизму речей спрямовується саме в напрямку нематеріальних речей, якими є дозвілля, відпочинок, знання, освіта, культура.

Негативні риси суспільства не-споживання (бідні суспільства): нерівність перед смертю. Різниця може досягати більше 10 років. Це показник дуже важливий, він показує дистанцію між нерозвиненими країнами і високорозвиненими. Фактично, криза споживання в розвинутих країнах призводить до голоду в бідних. Між тим Бодрійар захоплюється мисливцем-збирачем, який, до речі, без належної медицини, мав невелику тривалість життя.

Пандемія змінює світ. В докоронавірусну епоху спостерігалася зростання добробуту. В цілому, людство ставало багатшим, тобто економічні умови життя середньої людини покращувалися. Рівень життя зростає, завдяки чому можна було підвищувати якість харчування, води [8]. Дуже важливий індекс людського розвитку (ІРЧ) – це статистичний складовий показник тривалості життя, освіти та показник доходу на душу населення, який використовується для ранжування країн на чотири рівні. Саме в суспільствах споживання цей індекс найбільший [15].

Роздуми про пандемію спрямовуються в русло думок щодо майбутнього. Коронавірусна криза дала поштовх розвитку науки в галузі медицини та охорони здоров'я, розвитку інформаційних технологій. Можливо, дистанційна робота буде сприяти вирішенню демографічної кризи, бо батьки зможуть працювати та сидіти вдома з маленькими дітьми. Екологічна ситуація поліпшилась, екологія навколишнього середовища покращилась, оскільки зменшуються викиди промисловості та транспорту, скоріш за все буде попит на заміські будинки, передмістя та сільські райони. Люди будуть менше споживання розкоші. Прискорення технологічних розробок, штучний інтелект, Інтернет речей збіль-

шать свій вплив, а пріоритетні наукові дослідження в галузі охорони здоров'я та біотехнології збільшать тривалість життя у майбутньому. Зниження попиту на нафту призведе до технологічної еволюції та розробки екологічних джерел енергії. Відмова від азійських компаній відкриє новий ринок праці, нові робочі місця та спричинить проблеми в таких країнах, як Китай. З іншої сторони, пандемія об'єднує дуже різні держави і створює глобальне співтовариство, яке намагається вирішити проблеми, які стосуються всього людства.

Серед негативних наслідків пандемії, крім моральної відповідальності за велику кількість смертей, треба назвати цифровий розрив, недоступність наукових знань для багатьох людей та відсутність навичок пошуку наукової інформації, що спричиняє проблеми зі здоров'ям. Також політичні, економічні та військові загрози формують новий кластер небезпеки. В умовах кризи формуються благодатний ґрунт для різних теорій змов. Цю могутню зброю можна використати проти національної безпеки країни, створити паніку і посяти недовіру до державних та наукових інституцій. Деякі країни стали використовувати це як політичну зброю [22]. В деяких випадках це стає державною ідеологією, яка активно підтримується різними діями від церковників до акторів. Формується небезпечне поле дезінформації, боязнь 5 G мереж, неправдивих консультацій щодо охорони здоров'я, неперевірені способи лікування, які можуть привести до смерті. Америка звинувачує Китай, а Китай та Росія – Америку, що є вже улагодженою парадигмою «пошуку ворогів» в державній ідеології. Наприклад, в Америці популярні ідеї про штучне виготовлення вірусу в лабораторії Уханю, а в інтернеті Китаю чимало теорій змови про те, що COVID-19 – біологічна зброя, яка створена ЦРУ [22]. До цієї пропаганди підключається велика кількість знаменитостей. Напруженість між Росією та НАТО, та Китаєм перетворила пандемію коронавірусу на ще один фронт у тривалій інформаційній війні, формуючи глобальну теорію змови.

К. Поппер, відносить теорії змови до «міфів свідомості» [19]. Такі теорії засновані на невеликому обсязі реальних фактів і великому обсязі домислів. Потім з цього набору, в основному, недостовірних фактів робиться припущення, що відповідає очікуванню цільової аудиторії (те, у що вони охоче повірять, чи те, що відповідає державній ідеології). У теорій змови приписуються змовникам здатність глобального контролю укупі з повною секретністю, ця потужна сила, живлячись ідеологією, може виконувати широкий спектр «бойових задач»: впливати на свідомість, переконувати, змушувати в щось повірити, інформувати та направляти дії в потрібне русло. І це також зближує її з релігією як засобом містифікування реальності, міфологічного пошуку неминучого та справедливого порядку, повернення до якогось «золотого століття», плодом своєрідної утопії, що особливо помітно в марксистських ідеалах комунізму. Ці теорії змови начебто клубу багатих людей підживлюють ідеологію антиспоживацтва, а також рівності/однаковості, яку використовують не тільки комуністи, марксисты, але й популісти. Популізм

відноситься до низки політичних позицій, які підкреслюють ідею «народу» і часто протиставляють цю групу проти «еліти», що має спільні елементи з комуністичними ідеями влади/диктатури народу, хоча «проповідники ідеології» можуть походити/належати з елітних верств суспільства, наприклад Дональд Трамп. В умовах кризи популізм активно формується навколо відсутності довіри до встановленої системи та недостатнього розвитку критичного мислення, в цьому середовищі популізм конструює ідею правильного народу та злої, корумпованої еліти, граючи на контрасті між звичайною людиною (роботяга, простий робітник та елітою (багаті, капіталісти)). Таким чином, теорія змови як зброя в інформаційній війні може вплинути на подальший політичний розвиток суспільств, які задіяно в цьому протистоянні.

Список використаних джерел

1. Бодрийяр Ж. Система вещей. – М.: Рудомино, 2001.
2. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. – М.: Республика; Культурная революция, 2006.
3. Бодрийяр Ж. К критике политической экономии знака. – М.: Академический проект, 2007.
4. Бодрийяр Ж. Зеркало производства. – М.: Академический проект, 1975.
5. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. – М.: «Добросвет», 2000. - 387 с.
6. Брикмон Ж., Сокал А. Интеллектуальные уловки. Критика современной философии постмодерна / Жан Брикмон Ален Сокал. – М.: Дом интеллектуальной книги, 2002.
7. Телеб Н. Н. Чёрный лебедь. Под знаком непредсказуемости / Насим Талеб. – М.: КоЛибри, 2009.
8. Эндриу Уокер Рост благосостояния в мире чувствуют не все // Русская служба BBC. – Режим доступа: https://www.bbc.com/russian/business/2015/01/150119_walker_richer_world.
9. Authers J. How Coronavirus Is Shaking Up the Moral Universe. The pandemic is putting profound philosophical questions to the test / John Authers // Bloomberg Opinion 29 березня 2020 р.
10. Barthes R. Mythologies. – London, Paladin, 1972.
11. Coronavirus and philosophers //Discipline and Punish. The Birth of the Prison / M. Foucault, G. Agamben, J. L. Nancy, Vintage Books, 1995. – pp. 195-228.
12. Coronavirus: Russia denies spreading US conspiracy on social media// ввч. – [tps://www.bbc.com/news/world-us-canada-51599009](https://www.bbc.com/news/world-us-canada-51599009)
13. Heywood A. Political Ideologies: An Introduction / Andrew Heywood. – Palgrave Macmillan, 2012. – 392 p.
14. Hirsh J. Compassionate liberals and polite conservatives: associations of agreeableness with political ideology and moral values / Jacob B Hirsh, Colin G. DeYoung //Published in Personality & social, 2010.
15. Human Development Reports. – <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>.
16. Kellner D. Jean Baudrillard [https / Douglas Kellner //plato.stanford.edu/entries/ baudrillard/](https://plato.stanford.edu/entries/ baudrillard/) Stanford Encyclopedia of Philosophy 2019.
17. Meissner M. Against accumulation: lifestyle minimalism, de-growth and the present post-ecological condition / Miriam Meissner // Journal of Cultural Economy Volume 12, 2019.
18. Peters Michael A. Philosophy and Pandemic in the Postdigital Era: Foucault, Agamben, Žižek / Michael A. Peters // Nature Public Health Emergency Collectio Post-digit Sci Educ. 2020 Apr 29 : 1–6. doi: 10.1007/s42438-020-00117-4.
19. Popper K. Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge/ Karl Raimund Popper 1963.
20. Res J. The impact of Covid-19 pandemic on corporate social responsibility and marketing philosophy / J Bus Res // Journal of Business Research. –Volume 116, August 2020, Pages 176-182.
21. Ridder B. When the Analogy Breaks / Bram De Ridder // Journal of Applied History. – p.p. 1-16.
22. Strick B. Coronavirus: Inside the pro-China network targeting the US/ Benjamin Strick, Olga Robinson and Shayan Sardarizadeh. –<https://www.bbc.com/news/blogs-trending-52657434>.

References

1. Bodryiia Zh. Systema veshchei. – М.: Rudomyno, 2001.
2. Bodryiia Zh. Obschestvo potrebleniya. Eho myfy y struktury. – М.: Respublyka; Kulturnaia revoliutsiia, 2006.
3. Bodryiia Zh. K krytyke polytycheskoi ekonomyy znaka. – М.: Akademicheskyyi projekt, 2007.
4. Bodryiia Zh. Zerkalo proyzvodstva. – М.: Akademicheskyyi projekt, 1975.
5. Bodryiia Zh. Symvolycheskyyi obmen y smert. – М.: «Dobrosvet», 2000. - 387 s.
6. Brykmon Zh., Sokal A. Yntellektualnye ulovky. Krytyka sovremennoi fylosofiyy postmoderna / Zhan Brykmon Alen Sokal. – М.: Dom yntellektualnoi knyhy, 2002.
7. Teleb N. N. Chërnyy lebed. Pod znakom nepredskazuemosti / Nasym Taleb. – М.: KoLybry, 2009.
8. Эндриу Уокер Рост благосостояния в мире чувствуют не все // Russkaia sluzhba BBC. – Rezhym dostupa: https://www.bbc.com/russian/business/2015/01/150119_walker_richer_world.
9. Authers J. How Coronavirus Is Shaking Up the Moral Universe. The pandemic is putting profound philosophical questions to the test / John Authers // Bloomberg Opinion 29 березня 2020 р.
10. Barthes R. Mythologies. – London, Paladin, 1972.
11. Coronavirus and philosophers //Discipline and Punish. The Birth of the Prison / M. Foucault, G. Agamben, J. L. Nancy, Vintage Books, 1995. – pp. 195-228.
12. Coronavirus: Russia denies spreading US conspiracy on social media// ввч. – [tps://www.bbc.com/news/world-us-canada-51599009](https://www.bbc.com/news/world-us-canada-51599009)
13. Heywood A. Political Ideologies: An Introduction / Andrew Heywood. – Palgrave Macmillan, 2012. – 392 p.
14. Hirsh J. Compassionate liberals and polite conservatives: associations of agreeableness with political ideology and moral values / Jacob B Hirsh, Colin G. DeYoung //Published in Personality & social, 2010.
15. Human Development Reports. – <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>.
16. Kellner D. Jean Baudrillard [https / Douglas Kellner //plato.stanford.edu/entries/ baudrillard/](https://plato.stanford.edu/entries/ baudrillard/) Stanford Encyclopedia of Philosophy 2019.
17. Meissner M. Against accumulation: lifestyle minimalism, de-growth and the present post-ecological condition / Miriam Meissner // Journal of Cultural Economy Volume 12, 2019.
18. Peters Michael A. Philosophy and Pandemic in the Postdigital Era: Foucault, Agamben, Žižek / Michael A. Peters // Nature Public Health Emergency Collectio Post-digit Sci Educ. 2020 Apr 29 : 1–6. doi: 10.1007/s42438-020-00117-4.
19. Popper K. Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge/ Karl Raimund Popper 1963.
20. Res J. The impact of Covid-19 pandemic on corporate social responsibility and marketing philosophy / J Bus Res // Journal of Business Research. –Volume 116, August 2020, Pages 176-182.
21. Ridder B. When the Analogy Breaks / Bram De Ridder // Journal of Applied History. – p.p. 1-16.
22. Strick B. Coronavirus: Inside the pro-China network targeting the US/ Benjamin Strick, Olga Robinson and Shayan Sardarizadeh. –<https://www.bbc.com/news/blogs-trending-52657434>.